

ศิลปะถ้ำ : ภาพสะท้อนอารยธรรมและ ภาพชีวิตในอดีต

วันวิสาข์ ธรรมานนท์¹

ศิลปะถ้ำ เป็นศิลปะที่มีรูปแบบของศิลปะแบบดั้งเดิม (Primitive art) หรือแบบเผ่าพันธุ์ (Tribal art) เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันในแต่ละซีกโลก ซึ่งในบางกลุ่มชนยังคงมีประเพณีสืบต่องานศิลปะประเภทนี้มาจนปัจจุบัน เช่น ชนเผ่าดั้งเดิมอะบอริจินส์ในทวีปออสเตรเลีย ชนเผ่าบushman ในทวีปแอฟริกา เป็นต้น ในสมัยโบราณศิลปะถูกใช้เพื่อบอกเล่าเรื่องราวให้กลุ่มคนเดียวกันเข้าใจ อีกทั้งยังมีความเชื่อว่าเป็นสื่อที่สามารถติดต่อกับพลังอำนาจเหนือธรรมชาติได้ มิใช่เพียงแค่การแสดงออกทางฝีมือของศิลปิน ดังเช่นปัจจุบัน

ศิลปะถ้ำในประเทศไทยมักพบตามถ้ำ (Caves) หน้าผา (Cliffs) และเพิงผา (Rock shelters) ของภูเขาหินทราย หินปูนและแกรนิตตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ โดยใช้ทั้งเทคนิคการลงสี (pictograph) และการทำรูปรอยลงบนหิน (petrograph) ซึ่งวิธีแรกนั้นสามารถสร้างภาพด้วยสีตามวิธีต่าง ๆ กัน เช่น วาดด้วยสีแห้ง (drawing with dry pigment) เขียนหรือระบายเป็นรูป (painting) ฟันสี (spray paint) สะบัดสี (paint splattering) การทาหรือประทับ (imprinting) ส่วนวิธีที่ 2 นั้นมีเทคนิคการทำหลายวิธีเช่นเดียวกัน ตั้งแต่ฝน

(abrading) จาร (engraving) ขูดขีด (scratching) แกะหรือตอก (pecking) เป็นต้น

การทำรูปรอยลงบนหิน ภาพจากถ้ำผาแดง เขาระคานเลข อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก

ตัวอย่างจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีแหล่งศิลปะถ้ำที่ใช้เทคนิคการลงสีกว่า 100 แห่ง แต่มีแหล่งศิลปะที่ใช้เทคนิคการจารลงหินแค่เพียง 4-5 แห่งเท่านั้น (เท่าที่มีการค้นพบในปัจจุบัน) ในขณะที่ภาคเหนือ มีปริมาณจำกัดทั้ง 2 เทคนิค ส่วนภาคกลางและภาคใต้ มีแหล่งที่ใช้เทคนิคการลงสีอยู่พอสมควร แต่กลับไม่พบแหล่งที่ใช้เทคนิคการจารลงบนหินเลย แสดงให้เห็นว่าชุมชนหนึ่งชุมชน

¹ นักวิชาการอุดมศึกษา สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ใดเลือกสิ่งที่ตนพอใจ และใช้ความพึงใจทางวัฒนธรรม (cultural preference) เป็นปัจจัยในการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ใช่มาจากสาเหตุว่าทำไม่ได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าศิลปะถ้าจะเกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัย 2 อย่างประกอบกัน คือ ลักษณะภูมิประเทศที่มีภูเขา ถ้ำ เพิงผา และความพึงใจทางวัฒนธรรมที่จะทำ ไม่อาจลดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปได้เลย

ภาพต่าง ๆ ที่ปรากฏในแหล่งถ้ำศิลปะ มีลักษณะและการแสดงออกหลายอย่าง มีทั้งภาพที่ดูแล้วรู้ความหมายในทันทีว่าเป็นรูปอะไร และภาพที่ไม่สามารถวิเคราะห์หรือตีความได้เลยว่าเป็นรูปอะไร หรือผู้วาดต้องการที่จะสื่ออะไรให้เห็นในภาพ อีกทั้งแต่ละชุมชนก็จะมีเอกลักษณ์ในงานศิลปะในแบบอย่างของตนเอง เช่น ชนพื้นเมืองในทวีปออสเตรเลีย นิยมทำงานศิลปะในถ้ำบนเปลือกไม้และบนดิน เป็นต้น บางครั้งรูปแบบและเทคนิคในงานศิลปะอาจมาพ้องกันโดยบังเอิญ เช่น ภาพมือ แบบทาบหรือพ่น

ภาพเขียนแสดงกลุ่มคนในอิริยาบถต่างๆ ที่เพิงผาจันทน์งาม อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา

เท่าที่มีการสำรวจงานศิลปะในถ้ำสามารถจำแนกภาพเป็นลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

1. ภาพคน บางครั้งเขียนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม บางครั้งเขียนอยู่ในรูปเดี่ยว ซึ่งสามารถจำแนกออก

ได้เป็น 4 ลักษณะย่อย คือ

1.1 ภาพเหมือนจริง มีลักษณะสัดส่วนที่ใกล้เคียงความจริง ไม่สวมเสื้อผ้า เน้นอวัยวะบางส่วน เช่น ช่วงขาที่ลำสัน ไหล่กว้าง เขียนนิ้วมือไม่นิยมเขียนนิ้วเท้ามีทั้งหน้าตรงและด้านข้าง

1.2 แบบกึ่งเหมือนจริง ซึ่งจะเขียนคร่าวๆ พอให้ทราบว่าเป็นภาพคนเท่านั้น

1.3 ภาพคนในจินตนาการ เป็นภาพที่ไม่เหมือนจริง เกิดจากความคิดของผู้ที่สร้างงาน อาจจะแสดงความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยแฝงลักษณะของความเป็นคนเอาไว้ เช่น ภาพคนมีหัวเป็นง่าม ที่ถ้ำวัวภูพระบาท อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี หรือที่ถ้ำผีหัวโต อ.อ่าวลึก จ.กระบี่

1.4 ภาพบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่นรูปของพระพุทธเจ้า หรือพระโพธิสัตว์

ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ รูป “มือ” ที่ถ้ำฝ่ามือแดง ต. นาสีนวน อ.เมือง จ.มุกดาหาร

2. ภาพมือคน ภาพมือนั้นพบอยู่เกือบทุกมุมโลก ซึ่งน่าจะเป็นเพราะเป็นภาพที่ทุกคนสร้างเองได้ อาจจะด้วยวิธีการทาสีที่ฝ่ามือก่อนแล้วทาบมือลงกับผนัง หรือใช้วิธีพ่นสีเอา ซึ่งบางถ้ำหรือบางเพิงผามีภาพมือนับร้อยๆ มือเลยทีเดียว

ภาพวัวไบซัน ที่ถ้ำอัลตามิรา ประเทศสเปน เป็นภาพเขียนสมัยหินเก่าตอนปลาย มีอายุกว่าหมื่นปีแล้ว

ภาพเขียนสมัยประวัติศาสตร์ที่ถ้ำไวคิง จ.กระบี่ แสดงภาพเรือยุโรป

3. ภาพสัตว์ ภาพสัตว์ส่วนใหญ่ มีทั้งที่ทำเป็นโครงร่างภายนอก และระบายสีทับ สัตว์ที่พบโดยทั่วไป คือ รูปของวัว ซึ่งมีทั้งภาพของฝูงวัว, วัวที่มีคนจูง, ภาพแม่วัวและลูกวัว, ภาพปลา และภาพสุนัข

ภาพคนในจินตนาการที่ถ้ำผีหัวโต อ.อำเภอถ้ำ จ.กระบี่

4. ภาพสัญลักษณ์คือภาพที่เขียนหรือทำรูปลงไปบนหินเป็นลวดลายต่างๆ ซึ่งอาจเป็นภาพลวดลายโดดๆ เช่น วงกลม กากบาท สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม เส้นหยักพื้นปลา ลายจุด หรืออาจนำลวดลายทั้งหมดมาเขียนต่อเนื่องกันเต็มผนังจนหาจุดเริ่มต้นและลงท้ายไม่ได้ ความหมายของภาพประเภทนี้ยังไม่มีใครสามารถอธิบายได้ แต่มีแนวความคิดว่า อาจเป็นภาพที่สื่อความหมายของคนในสังคมเดียวกัน หรือคนที่อยู่ในระดับพื้นฐานเดียวกันเห็นและเข้าใจความหมายกันได้

ในปัจจุบัน ถ้าศิลปะหลายแห่งในประเทศไทย ถูกพัฒนาและประชาสัมพันธุ์ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น ถ้ำผีหัวโต จ. กระบี่, ศิลปะถ้ำเขาจันทร์งาม จ.นครราชสีมา รวมไปถึงการศึกษาในเรื่องของศิลปะถ้ำและเรื่องราวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีการพัฒนามากยิ่งขึ้น แม้จะมีบางสิ่งบางอย่างในงานศิลปะนั้นที่เราไม่สามารถตีความได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ บางอย่างยังคงปริศนาในตัวมันเองอยู่ แต่สิ่งหนึ่งที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนในงานศิลปะถ้ำ คือ ภาพชีวิตในอดีต ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยบรรพกาล ศิลปะถ้ำจึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่จะช่วยให้ผู้คนในปัจจุบันได้ศึกษาเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตได้อย่างดีอีกหนทางหนึ่ง